

Bylininkų įgaliotiniai Kauno pavieto žemės teisme XVII a. pradžioje

DARIUS VILIMAS

Lietuvos istorijos institutas, Tilto g. 17, 01101 Vilnius

El. paštas dariusvilimas@hotmail.com

LDK pavietų teismų knygos dar nepakankamai iširtos. Fragmentiški ir atskirų LDK regionų juridinės kultūros tyrimai. Straipsnyje aptariamas XVII a. pradžios LDK Kauno pavieto žemės teismų knygų turinys kaip pagrindinė advokatūros priešistorės tyrimų šaltinių bazė.

Raktažodžiai: Kauno pavieto žemės teismo juridinė kultūra XVII a. pradžioje, rankraštinų LDK žemės teismo knygų sandara, Trečiasis Lietuvos Statutas, LDK bajorija, advokatūros priešistorė

TYRIMO TIKSLAS IR PROBLEMA

Tęsiamas pradėtas profesionalių LDK pavietų teismų bylininkų įgaliotinių, proadvokatų, tyrimas. Po Žemaitijos bylininkų įgaliotinių tyrimų [33] šįkart, remiantis žemės teismų medžiaga, analizuojami XVII a. pirmojo dešimtmečio Kauno pavieto žemės bylininkų įgaliotiniai. Sudarytas šio pavieto bylininkų įgaliotinių sąrašas, aptartas jų darbo pobūdis ir kompetencijos, tikėtini tarpusavio ryšiai. Pavietų teismų sistema Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje susiformavo po XVI a. 7-ojo dešimtmečio reformų ir juridškai buvo įtvirtinta Antrajame Lietuvos Statute (1566 m.). Visuose administraciniuose valstybės vietuose įsteigti pilies, žemės ir pakamario teismai. Trečiasis Lietuvos Statutas (1588 m.) papildė suformuotą LDK teismo sistemos modelį, be didesnių pakeitimų egzistavusį beveik 200 m., iki XVIII a. reformų. Teismų reforma ir jų kompetencijos atskyrimas (žemės teismui liko civilinės, pilies teismui – kriminalinės, pakamario – valdų ribų ginčai) įnešė daugiau tvarkos į teisenos dalykus. Pavietų teismuose buvo sprendžiami bajorų tarpusavio ginčai, tvirtinamos jų atliktos finansinės operacijos ar kiti svarbūs reikalai. Detalai fiksuota visa teismo ginčo eiga, o vėliau susitaikymas ar nuosprendis. Dažniausiai bajorai į teismą atvykdavo tada, kai reikėdavo atlikti notarinį veiksma – knygose įrašyti vieną ar kitą jiems reikalingą dokumentą arba gauti jau ankstesnio dokumento nuorašą. Kai bylinėjimasis užsitęsėdavo, bajorai atsiųsdavo savo įgaliotinius su raštiškais įgaliojimais, o patys į teismą atvykdavo tik finalinėje bylos stadijoje (priesaikai). Tokių bylininkų įgaliotinių, nūdienos žodžiais tariant – advokatų, sluoksnio formavimasis lietuviškuose LDK pavietuose (šiuo

atveju Kauno paviete) yra pagrindinis šio tyrimo objektas. Ankstyvosios proadvokatūros tyrimas yra ypač svarbi LDK teisminės kultūros tema siekiant iširti lietuviškos advokatūros istoriją.

***

Tęsiant LDK juridinės kultūros XVII a. pradžioje tyrimą [33], būtina praplėsti geografinę aprėptį ir aptarti bylų įgaliotinius kitų jos pavietų teismuose. Šįkart bus nagrinėjama Kauno pavieto teismų medžiaga. Trečiasis Lietuvos Statutas (1588 m.) numatė dvejopą atstovavimą teisminiuose ginčiuose: Trečiojo Lietuvos Statuto IV skirsnio § 55 numato pavaduotojų funkcijas (о *заступованью у суду одному за другого*), § 56 apibrėžia įgaliotinių kompetencijos ribas [58, 608].

XVII a. pradžioje Kauno pavietas buvo vienas iš keturių (Trakai, Gardinas, Kaunas, Upytė) Trakų vaivadijos pavietų, įsiterpęs tarp Žemaitijos vakaruose, Upytės pavieto šiaurėje ir Trakų pavieto rytuose bei pietuose. Pietvakarinėje dalyje jis neplačiai siekė Prūsiją dab. Vilkaviškio rajono ir Lenkijos Vyzainių valsčiaus sankirtų rajone ties Vištyčio ežeru, ten, kur dabar susikerta dab. Lietuvos, Lenkijos ir Karaliaučiaus krašto sienos. Pavietas į pietvakarius plėtėjančia juosta driekėsi nuo Kėdainių (vakarinė miesto dalis priklausė Žemaitijai) šiaurėje iki Vištyčio pietuose. Jo plotis didėjo nuo 10 km šiaurėje iki beveik 100 km pietvakariuose. Pavieto ilgis nuo šiaurinio iki pietinio pakraščio siekė maždaug 140 km; jis buvo mažiausias šios vaivadijos pavietas ir užėmė maždaug 6,045 km² plotą [18, 131]. Mus dominančios šio laikotarpio rankraštinės žemės teismo Kaune knygos išliko 6, ir jos, deja, nesudaro vientiso chronologinio įrašų masyvo. Visos šios rankraštinės knygos saugomos VU bibliotekos Rankraščių skyriuje (fondas Nr. 7).

Kadangi to laikotarpio Kauno pavieto teismų knygos yra pakankamai didelės [1–6], nartata chronologiškai nesiplėsti ir, kaip ir Žemaitijos atveju [33], susikoncentruoti į XVII a. pirmąjį dešimtmetį, kurio knygos eina be didesnių chronologinių pertrūkių ir atskleidžia plačią bylinėjimosi panoramą. Išlikusios teismo knygos suteikia daug medžiagos apie bajorų bylų įgaliotinius, o bylos pusių pavaduotojų (*зачынуца*) atvejai pavieniai ir fragmentiški. Šįkart aptarsime tik įgaliotinius ir jų funkcijas bylose.

Įgaliotinių pobūdis buvo skirtingas, ne visais atvejais teismo ginčiuose naudotasi įgaliotinių paslaugomis. Teisminių skundų (protestacijų) įrašymui jų paslaugų nereikėdavo. Visai kas kita, kai bylininkų laukė ilgas ir smulkmeniškasis bylinėjimasis, kuriam buvo reikalinga teisinė kvalifikacija – Lietuvos Statuto normų išmanymas ir, pagaliau, paprasčiausia iškalba. Tada profesionalaus įgaliotinio atstovavimas būdavo neišvengiamas. Pavietų teismo knygų medžiaga rodo, kad įgaliotiniai pasitelkiami ir notarinėms funkcijoms – raštų peraktavimui, kai pats aktuotojas negalėdavo dalyvauti posėdyje ar neturėjo tam laiko (didikų arba bajorių atveju). Neteisingai įteiktų šaukimų atveju atvykdavo ne atsakovai ar jų įgaliotiniai, o tų valdų, kur tas dokumentas patekdavo, savininkai arba jų įgaliotiniai, net neturėję teisės bylinėtis, tik nutraukti bylą.

Bylininkų įgaliotiniai Kauno žemės teismo knygoje pasirodo kasdien, jie teisme dirba po kelerius ar keliolika metų: pateikia skundus su vaznių atliktomis įvykio vietų apžiūromis, veda teisminį ginčą, cituoja Trečiojo Lietuvos Statuto straipsnius, pateikia teismui įvykių versiją patvirtinančius ar paneigiančius dokumentus, protestuoja ir apeliuoja į Lietuvos Vyriausiąjį Tribunolą, jei netenkina nuosprendis, reikalauja pervesti bylų nagrinėjimą į kitus teismus, jei ginčo pobūdis prieštarauja to teismo kompetencijai. Tačiau priešai ir bausmes atlieka ne jie, o patys ginčtininkai ir / ar jų atsivesti liudininkai, dažniausiai bajorai.

TERITORINĖ IR CHRONOLOGINĖ TYRIMO APIMTIS

Tyrimo objektu pasirinkti LDK pavietai, kurių teismų medžiaga šiuo metu pasiekiamą Lietuvos Respublikos archyvuose ir bibliotekose. Planuota tyrime apimti visą buvusios LDK teritoriją, bet dėl nūdienos geopolitinių aplinkybių baltarusiškų pavietų teismo knygos sunkiai pasiekiamos. Nors šaltinių bazė – pavietų teismų knygos – ganėtinai plati, ji dar nesulaukė deramo tyrinėtojų dėmesio. Tyrimo laikotarpis – XVII a. pradžia – apima didesnę Žygimanto Vazos valdymo dalį, iš esmės nulėmusią tolesnę XVII a. Abiejų Tautų Respublikos istoriją. Ateityje numatoma nagrinėti ir kitų LDK regionų – Trakų vaivadijos Upytės pavieto ir Vilniaus vaivadijos Ukmergės pavieto įgaliotinius („advokatus“), nes yra išlikusios šių vietovių XVII a. pradžios rankraštinės žemės teismo knygos. Upytės pavietas, kaip ir Kauno, priklausė Trakų vaivadijai. Jame išliko ir žemės, ir pilies teismų knygos: dvi 1610–1615 m. pilies teismo knygos ir 8 1600–1629 m. žemės teismo knygos, jų apimtis svyruoja nuo 20 iki 1 226 lapų. Ukmergės pavietas priklausė Vilniaus vaivadijai, sudarytai iš 5 pavietų. Išliko 12 Ukmergės pilies teismo knygų, iš jų išduodama 10, apimtis svyruoja nuo 18 iki 824 lapų. Šių pavietų XVII a. pradžios teismo knygų medžiaga bus aptarta kituose tyrimuose.

BENDROJI ISTORIOGRAFIJA

Ją galima suskirstyti į žemės teismo reformos tyrimus ir pavietų teismų procedūrinių ar personalinių darbo aspektų tyrimą bei jų publikavimą. Dar XIX a. pabaigoje Vilniaus archeografijos komisija pradėjo kai kurių LDK pavietų teismo knygų fragmentų ar išties knygų publikavimą [39]. Atskirą studiją apie žemės teismus pirmasis paskelbė Ivanas Lappo [43]. Pačioje XX a. pradžioje keliasdešimt seniausių Žemaitijos žemės teismo knygų, saugomų Vilniaus centriniam senųjų aktų archyve, turinį aprašė I. Sprogis ir jo pagalbininkai [46].

LDK rankraštinių teismo knygų likimą po Pirmojo pasaulinio karo audrų aprašė R. Mienickis [16]. Svarbiausia teisės ir teismų istorijos studija tarpukaryje yra to paties I. Lappo darbas apie Lietuvos Statutus [42] ir monumentali K. Avižonio monografija apie lietuvių bajorus pavietų teismuose Vazų laikais [7]. Prieš keturis dešimtmečius teismo reformos klausimais domėjosi S. Gorodeckas [9], kiek vėliau detalai aptartos XVI a. vidurio ikireforminės Vilniaus „pilies“ teismo knygos [10–11]. LDK teiseną analizavo ir lietuvių teisininkai [13–15]. XXI a. pabaigoje pasirodė XVI a. LDK teismo reformai skirta monografija [35], buvo nagrinėjami atskiri teismo darbo aspektai [31–34]. G. Zujienė tyrinėjo XVI a. pab. – XVII a. pr. Lietuvos teisinę archeologiją [37–38], A. Stankevičius gilinosi į XVIII a. LDK teismų problemas [20–22]. Žemaičių bajorijos šeiminius ryšius teismo knygoje tyrinėjo R. Trimonienė [23–24]. LDK teismų knygų (valdovo, ikireforminių „pilies“ teismų) sandarą, teismo įrašų terminiją XVI a. analizavo I. Valikonytė [26–28, 30], neseniai pasirodė jos tyrimus apibendrinanti monografija [29]. Baltarusiškų LDK pavietų žemės teismo knygos (iki 1600 m.) tirtos ir Lietuvoje [31].

Svarbų atradimą padarė lenkų istorikas Henrykas Lulewiczius, suradęs XVII a. Breslaujos žemės teismų knygas Rusijoje [12]. Ukrainiečių istorikė Natalija Starčenko tyrinėjo Voluinės pilies teismų darbą XVI a. pabaigoje [57, 59], todėl naujausia jos monografija, skirta teisminiams konfliktams, remiasi Voluinės teismų medžiaga [56]. Geografiškai ir chronologiškai N. Starčenkai artimą temą kitu aspektu tyrinėjo V. Poliščiuokas [48–50]. Pastaraisiais metais baltarusiškų pavietų žemės teismų knygas tyrė baltarusių istorikai – M. Spiridonovas [54], V. Podolinskis [47], A. Radamanas [51], A. Šalanda [52–53] ir kiti [41, 45]. Praėjus beveik šimtmečiui nuo Vilniaus archeografijos komisijos rengtų knygų serijos (1915 m.), pasirodė

ir pirmoji naujos teismo knygos publikacija, tiesa, Ukrainoje [44]. Apie bajorų teismus rašoma ir Lenkijoje leidžiamose LDK teisės istorijos sintezėse, yra specializuotų studijų apie atskirus Lenkijos žemių teismus [17].

***

Kauno pavieto žemės teismo knygos saugomos VU bibliotekos Rankraščių skyriaus fonde Nr. 7. Kaunas priklausė Trakų vaivadijai. XVII a. pradžios Kauno pilies teismo knygos neišliko.

Lentelė. Kauno pavieto 1600–1610 m. žemės teismo knygos

F. 7, Nr.	Knygų pavadinimas	Lapų skaičius	N. Gorbačevskio katalogo Nr.	Metai	Įrašų skaičius	Pastabos
32	Kauno IX ŽTK	728	9,8 / 13762	1600-01, t. 1	312	1,5 sesijos be bylų
33	Kauno X ŽTK	601	10,8 / 13762	1600-01, t. 2	216	Po vieną 1600 ir 1601 m. sesiją
34	Kauno XI ŽTK	123	11,9 / 13763	1602-03	127	3 sesijos, notar. įrašai
35	Kauno XII ŽTK	943	12,11 / 13765	1605-06	433	Po vieną 1605 ir 1606 m. sesiją
36	Kauno XIII ŽTK	670	13, 12 / 13766	1607-08	278	Po vieną 1607 ir 1608 m. sesiją
37	Kauno XIV ŽTK	964	14, 13 / 13767	1609-10	463	Trys 1609 ir dvi 1610 m. sesijos

Kaip matome, procesų (bylų) įrašai yra tik keturiuose teismo knygoje (1600–1601 m. dvi žemės teismo knygos yra viena didžiulė 1 329 lapų knyga), iš viso yra 235 įrašai per 7 metus (nėra 1602–1604 m.). Taigi šiose Kauno žemės teismo knygoje (ir kituose pavietuose) vyrauja notariniai įrašai. Kažkokios bendros tendencijos išvesti neįmanoma, tačiau netgi tose knygoje, kur teisminių-procesinių įrašų yra daugiau, procesai (bylos) apima nedidelę jų dalį. Didesnę net ir nenotarinių įrašų dalį sudaro vaznių įrašai apie jų atliktus juridinius veiksmus (įvedimai į valdymą, teismo šaukimų įteikimai, žalos ar nuostolių apžiūrų paliudijimai ir kt.), bajorų skundai bei besibylinėjančių pusių atvykimo ir neatvykimo į teismą paliudijimai. Bylų nutartys dažnai apsiriboja pinigėmis baudomis arba jų turto ekvivalentu, laisvės atėmimo bausmės kalėjime (dažniausiai tai pilies bokštas) buvo gana retos. Kauno žemės teisme XVII a. pradžioje įrašų rūšys grupuojamos atskiromis teminėmis perskyromis knygų viduje, vaznių įvedimo raštai dažniausiai „prikabinami“ notarinių įrašų pabaigoje. Kadangi žemės teismas sprendė civilines bylas, net ir teismo nutartys dažniausiai apsiribojo pinigėmis baudomis arba laisvės atėmimu. Visų LDK pavietų žemės teismų knygoje esančius įrašus galima suskirstyti į notarinius ir teisminius-procesinius. Nors beveik visose žemės teismų knygoje yra vienokių ar kitokių teisminių-procesinių įrašų, dažniausiai teismo bylų (su sprendimais) skaičius nėra didelis ir sudaro nuo penktadalio iki trečdaliao visų nenotarinių knygų įrašų.

***

Teismuose įgaliotiniai dažniausiai dalyvaudavo su raštišku įgaliojimu, kartais, jei atvykdamo pats bylininkas, jis įgaliodavo „savo bičiulį“ žodžiu. Tačiau ir įgaliojimų ribos skyrėsi, kartais įgaliotiniai gaudavo teisę ne bylinėtis, o tik sustabdyti bylą arba naikinti šaukimus. Dažniausiai taip buvo daroma, kai teismo šaukimas nuneštas ne tuo adresu.

Žemės teisme daugiausia bylinėtasi dėl neatiduočių skolų, įvairaus pobūdžio (fizinio ir psichologinio) smurto, vagysčių, apiplėšimų, grasinimų sveikatai ar gyvybei, neteisingo elgesio su globotinių turtu ar net sukčiavimo, neišlaikyto duoto žodžio. 1600 10 20 d. Kaune stoji žemionis Stanislovas Tarnovskis, kaip savo atstovą įgaliojęs vietinį žemionį Motiejų Švaikovskį. M. Švaikovskis skundėsi karaliaus sekretoriumi, Trakų vėliavininku ir Stakliškių laikytoju Kristupu Jonaičiu Deržka, kad šis neišleido už Stanislovo sesers Uršulės pagal duotą žodį ir dėl to patyrė nuostolių. Į teismą atvykęs vietinis žemionis Kazimieras Kulvinskis, įgaliotas Stakliškių seniūnienės Sofijos Montanaitės Augustinienės Meleskos, pareiškė, kad šaukimai neteislingai padėti jos Tašlykų Paverknės dvare. Ieškovo įgaliotinis pasakė, kad parodytų raštų nepakanka šaukimui panaikinti ir prašė leisti tęsti bylinėjimąsi, bet teismas palaikė seniūnienę [2, 1058–1059v]. 1609 06 30 d. vietiniai žemionys Vaitiekus Romeikavičius ir Ona Juozapaitė (Ezofovna), įgalioję bičiulį Stanislovą Temlevskį (parodė raštišką įgaliojimą ir nuo Uršulės Juozapaitės), per jį skundėsi teisme vietiniu žemioniu Jokūbu Tomkavičiumi Skirmantu. Šis atvyko ir įgaliojo Andrių Kibortą. Perskaitytas skundas, kuriame sakoma, kad J. Skirmantas 1605 m. įkalbėjo Onos ir Uršulės brolių Kasparą Juozapaitį dirbti samdomu tarnu. Iš jo kaip paprasto ir neprotingo žmogaus jis išviliojo kažkokius Draseikovičių dvaro Kauno pavieta pardavimo raštus, įrašęs, kad neva sumokėjo broliui pinigus, kurių šis niekada nematė. Maža to, jis Kasparą išvedė iš apylinkių ir nežinia kur pradangino. Brolis ir šiandien neatsirado, o atsakovas užėmė visą brolio turtą, kurio ketvirtoji dalis yra seserų, nes dvarelis nebuvo padalytas. Po ginčų teismas konstatavo, kad atsakovas parodė pirkimo raštą visam ginčytinam dvarui. Romeikavičienę dar jos tėvas išleido už vyro, o dėl ketvirčio dvaro jau suėjo senatis, be to, ji iš Skirmanto malonės gyveno jo namuose. Todėl ta dvaro dalis ir be priesaikos amžiams ieškovams turi likti [6, 375–376v].

Žemės teisme miestiečiai ir pirkliai sėkmingai bylinėjosi, pasikliaudami tais pačiais įgaliotiniais, ir ne tik kauniečiais. Kauno žemės teisme 1605 06 22 d. Ukmergės pavieto žemionis Jonas Černevičius, parodęs Vilniaus miestiečio ir pirklio Mykolo Motiejaičio Baranovičiaus įgaliojimą, šaukė vietinius žemionis sutuoktinius Jurgį Vaitiekaitį Kulvinskį ir Ievą Motiejaitę Daugirdaitę bei Mikalojų Stanislavaitį Račką. Sutuoktiniai neatsisaukė, bet už M. Račką atvyko įgaliotinis Kazimieras Kulvinskis [4, 582–585]. Kauno žemės teisme 1600 10 05 d. Trakų pakamaris kunig. B. Oginskis per savo įgaliotinį Trakų vaivadijos žemionį Ščasną Peslevičių skundėsi Kauno vaitu Petru Jurgaičiu Pečiūga. Šis atsisaukęs įgaliojo save atstovauti vietinį žemionį Kazimierą Kulvinskį, kuris pasakė, kad vaitas į šį šaukimą neturįs atsakyti, nes palivarkėlis nuo seno yra miesto magdeburgijos jurisdikcijoje, vaitas tik tampomas po teismus ir patiria nuostolių. Š. Peslevičius, norėdamas įrodyti teisumą, prašė leisti perskaityti skundą. Pakamario tėvoninis pavaldinys Jonas Mykolaitis prieš trejus metus išėjo iš Pamierių kaimo uždarbauti ir gyveno jo Gansūniškių dvare Kauno paviete. 1600 05 24 d. J. Mykolaičiui važiuojant namo į Pamierius, P. Pečiūgos pareigūnas Kristupas užpuolė jį kelyje netoli Gelijašo Ilgovskio Sėmenio dvaro Kauno paviete. Užpuolimo metu iš J. Mykolaičio buvo atimtas kuinas su pakinktais ir ratais, kuriuose vežė savo vaikus ir nemažai daiktų. Pagrobtos trys dukros ir sūnus bei daug daiktų – nauja sermėga, daug audimo ritinių, rūbai, indai ir pan. ir nuvežta į Gansūniškes; nei vaikų, nei daiktų neatiduoda,

nors ir buvo daug kartų prašytas. Atsakovo įgaliotinis gynėsi, kad šaukimas padėtas miesto jurisdikcijos palivarkėlyje (*фрейда месткая*), o tai yra pažeidimas. Ieškovų įgaliotinis vėl spaudė atsakovus, paminėti seni dokumentai, pvz., 1463 m. karaliaus Aleksandro (!) privilegija Kaunui, kur kalbama apie miesto fredą. Žemės teismas persiuntė bylą nagrinėti miesto teismui, nes palivarkėlis priklauso ne žemės, o magdeburginei teisei [2, 933–936v].

Dažnai teisme nagrinėti ir pabėgusių valstiečių reikalai: 1607 01 12 d. valdovo maršalas Merkėlis Volodkavičius skundėsi Trakų pakamariu kunig. B. Oginskiu, nuo kurio atvyko jo įgaliotinis Jonas Zelenskis, kad slepia pabėgusius valstiečius (iš Volodkavičiaus Lapių valstiečiai perbėgo į Oginskio Karmėlavą dar 1601 m., buvo nuostolių) [5, 201–204v]. Kaune 1610 06 12 d. Vilniaus pilies teisėjas Simonas Zabiela šaukė vietinį žemionį Mykolą Motiejaitį Krasovskį ir jo žmoną Kristiną Korsakaitę. Atsakovas atsiliepė ir savo įgaliotiniu paskyrė Abraomą Kulvietį (turėjo raštišką ir Kristinos įgaliojimą). Perskaitytas skundas, kad laikydamas užstatu Labūnavos dvarą, žemionis Jurgis Žarnovskis naktį iš 1608 08 10 į 11 d. išsivedė jų nelaisvojo berno Jokūbo Šestio (*Шестя*) dukrą Makutą Jokūbaitę. Tai padarė iš anksto susitaręs Krasovskių bernas Valiulis Pečiulaitis iš Labūnavos Vitortavičių dvaro. Ieškovas reikalavo, kad atsakovai sumokėtų už bėglės netarnautą laiką. Teismas liepė tarnaitę atiduoti senajam šeimnininkui, o kaltininkui skyrė rublio (100 lietuviškų grašių) baudą [6, 723–724v].

Jei žemaičiai, ukmergiškiai ar trakiškiai Kaune svečiuodavosi dažnai, tai įgaliotiniai iš tolimesnių pavietų pasitaikydavo rečiau. 1600 10 19 d. teisme vietinis žemionis Jurgis Motiejaitis Volodkavičius skundėsi žemioniu Vaitiekumi Jurgaičiu Bartaševičiumi bei sutuoktiniais Trakų pilies raštininku Merkeliu Baltramiejaičiu Miknavičiumi Skorulskiu ir Darata Kasparaite Daugirdaite. Vaitiekus ir Merkėlis Skorulskis įgaliotiniu pasirinko Gardino pavieto žemionį Kristupą Eisimontą Burnevskį (žodžiu), kuris turėjo ir Daratos raštišką įgaliojimą. J. Volodkavičius skundėsi atsakovais, kad šie turėjo Kauno žemės teismo nurodymą pasidalyti valdas – Maišiagalėlę Kauno paviete. 1597 10 25 d., visiems atvykus, dvaras išmatuotas ir pasidalytas, išskyrus užsienius, tik jį matavęs vaznys greitai susirgo ir numirė, nespėjęs aktuoti dalybų rašto teisme. Todėl Volodkavičius patyrė visokių menamų ar tikrų nuostolių ir nori gauti kompensaciją. Teismas nusprendė, kad nors reikalas jau anksčiau svarstytas, bet dalybos neužbaigtos, todėl paskirtos po 4 savaitių, ir į jas visi privalo atvykti [2, 1046–1050]. 1600 10 23 d. Kauno žemės teisme stėjo Gardino pavieto žemionis Jarošas Lanievičius, įgaliotas Trakų pavieto žemionio Ščasno Narkevičiaus, ir šaukė į teismą Kauno pavieto žemionį Aleksandrą Moisiejevičių ir jo motiną Jurgienę Moisiejienę Poloniją Ivanovną Olyčankaitę. Atsakovai neatvyko ir nieko neatsiuntė, tuomet perskaitytas šaukimas, kuriame minima, kad skolos atidavimo byloje nustatytos net 4 susitaikymo datos (nuo 10 12 d. iki 10 23 d.), bet veltui. Ieškovai prašė nubausti skolininką. A. Moisiejevičius 1600 05 12 d. iš Š. Narkevičiaus raštu pasiskolino 30 kapų lietuviškų grašių. Žemės teismas konstatavo, kad skolraštis, duotas Š. Narkevičiui, yra teisėtas, todėl skyrė Aleksandrui baudą, iš viso 62 kapas lietuviškų grašių [2, 1060–1062].

Kadangi Kaunas stovėjo svarbių prekybinių kelių sankryžoje, būta įdomių istorijų apie neteisėtų muitų rinkimą Neryje ties Lapėmis. 1604 m. prasidėję įvykiai 1610 m. dar nebuvo pasibaigę. Daugelis piktinosi Trakų pakamariu kunig. B. Oginskiu (Karmėlava) ir kitose upės pusėje Lapių dvarą turėjusiu valdovo maršalu Merkeliu Volodkavičiumi bei jo žmona Ona Kizlinkaite, kurių pareigūnai piktnaudžiavo, rinkdami muitą iš praplaukiančių laivų. 1605 06 10 d. Kauno miestietis Stanislovas Baltramiejus Keletevičius per vietinį žemionį Ivaną Krochą skundėsi, kad jis bylinėjosi Naugarduko VT sesijoje 1604 10 14 d. su

žemionimis sutuoktiniais – valdovo maršalu Merkeliu Volodkavičiumi ir Ona Kizlinkaite dėl naujo ir neįprasto muito jų Lapių dvare keliaujant Neries upe, kurį paėmė sutuoktinių tarnautojas Aleksandras Gromyka iš ieškovo laivininko (*стырник*) Povilo Motiejaičio (piririnko per daug muitų). Po ginčų ieškovas nepanoro prisiekti, todėl teismas atleido sutuoktinius Volodkavičius nuo S. Keletevičiaus kaltinimų ir baudos, kurią skyrė Lietuvos VT [4, 488–490]. Po metų dėl to paties su M. Volodkavičiumi bylinėjosi Trakų pakamaris: 1606 05 26 d. vietinis žemionis Laurynas Monkevičius Trakų pakamario vardu skundėsi, kad 1604 10 13 d. Lietuvos VT nagrinėjo kunigaikščio bylą su M. Volodkavičiumi ir jo žmona dėl neteisėto naujo muito ėmimo prie jų Lapių dvaro tie Neries upe. Tribunolas skyrė kaltajam sumokėti baudą – 96 kapas lietuviškų grašių ir 20 lietuviškų grašių. Teismas atsakovą maršalą atleido nuo visų kaltinimų. Nepatenkintas L. Monkevičius apeliavo į Lietuvos VT, maršalas tam priešinosi. Teismas neleido apeliuoti į Lietuvos VT [4, 804v–806]. Po 4 metų 1610 06 11 d. Kauno teisme valdovo maršalas M. Volodkavičius per įgaliotinį bičiulį Abraomą Kulvietį pranešė, kad 1609 m. Lietuvos VT skyrė Trakų pakamariui kunig. B. Oginskiui baudą už neteisėtai paimtą muitą iš jo vytinių Neries upėje prieš Volodkavičiaus Lapių kaimą, praplaukiančių iš Vilniaus į Kauną su įvairiais grūdais. Prisiekus Volodkavičiaus tarnautojui Matysui Ostafjevičiui, būtų priteista 200 grivinų. Priesaikai skirta penktoji pirmosios Kauno žemės teismo sesijos diena; pakamaris apeliavo į Lietuvos VT, ir tai buvo leista [6, 715–717]. Per tuos metus byla smarkiai „išaugo“. 1610 06 11 d. Trakų pakamaris kunig. B. Oginskis per įgaliotinį Andrių Eirimavičių vėl bylinėjosi su valdovo maršalu M. Volodkavičiumi per jo įgaliotinį Abraomą Kulvietį. A. Eirimavičius pateikė žemės teisme tris Lietuvos VT dekretus: 1604 m. išduotą Naugarduke, 1606 m. ir 1609 m. išduotus Vilniuje. Juose sakoma, kad Lietuvos VT už neteisėtai iš laivininkų rinktą muitą perkėloje Lapių dvare priteisė iš M. Volodkavičiaus baudą – po laivininkų ir pakamario tarnų priesaikos 96 kapas lietuviškų grašių ir 20 lietuviškų grašių (tie tarnai ir laivininkai jau mirę). Išstatyti keturi laivininkai (yra vardai), prašoma jiems leisti prisiekti. Atsakovo įgaliotinis ginčijosi, po ginčų teismas paliko maršalui sumokėti baudą pakamario naudai tik už neteisėtų muitų ėmimą perkėloje. Ją atsakovas ieškovui tuoj pat teisme sumokėjo [6, 717–718]. Įdomi detalė: kiekvienu atveju besiteisiančios pusės naudojosi skirtingų įgaliotinių paslaugomis.

Skundai dėl muštynių buvo žemės teismų kasdienybė. Pateiksime porą pavyzdžių. 1606 06 01 d. vietinis žemionis Jonas Saibutis per savo įgaliotinį vietinį žemionį Kazimierą Kulvinskį skundėsi vietiniu žemioniu Stanislovu Arlausku. Šis atvyko į teismą ir įgaliojo atstovauti Jurgi Uzlovskį. Ieškovo įgaliotinis perskaitė skundą, kad jo klientas tįjūnas buvo užpultas, sumuštas ir apiplėštas viešajame vieškelyje. Teismas nusprendė, kad šioje byloje, kuri nagrinėta šiame žemės teisme 1605 m. žemės sesijoje, kaltininkui buvusi paskirta 77 kapų lietuviškų grašių ir 32 grašių bauda, taigi iš esmės pakartotas senas nuosprendis. Ir atsakovas, ir ieškovas apeliavo į Lietuvos VT, nes buvo nepatenkinti. Abipusė apeliacija leista [4, 819–821]. 1600 10 15 d. teisme stojęs Vitebsko kašteliono, Oršos ir Varėnos seniūno Andriaus Sapiegos įgaliotinis Motiejus Švaikovskis po visų formalumų skundėsi Vitebsko gorodnyčiumi Stanislovu Kamenskiu. Už jį atvykęs vietinis žemionis Bartošas Grigorevičius parodė raštišką įgaliojimą. Perskaitytas skundas, kuriame teigiama, kad 1597 06 05 d. Andriaus Sapiegos tarnautojas Povilas Karčevskis važiavo vieškeliu iš Naujosios Valios (Virbalio) į Sutkavičių kaimą, priklausantį jo Dynkovsko (*Дыньковѣвскойе*) valdoms Kauno pavietai. Pervažiavęs tiltelį per Edupio upokšnį, tame kelyje sutiktą S. Kamenskio tarnų šio nurodymu buvęs užpultas ir sumuštas. Po užpuolimo P. Karčevskis ilgai sirgo, sergąs ir dabar, iš Povilo dar atimta daug drabužių (išvardyti ir įkainoti). Atsakovo įgaliotinis

atsikirto, kad šaukimas neteisingas, nes P. Karčevskis dėl užpuolimo ir sumušimo jau skundėsi Pranciškumi Lazovskiu ir jo žmona (1597 05 31), o S. Kamenskiu dėl sumušimo Povilas skundėsi pilies teisme 1597 06 17 d. Taigi sumuštas jis turėjo būti vieną kartą, o ne du. Dynkovsko dvaro laikytoju S. Kamenskis tada dar nebuvo, todėl prašoma bylą atidėti kitai teismo sesijai. A. Sapiegos įgaliotinis pareiškė, kad P. Karčevskis buvo sumuštas dukart, tą įrodo teismo išrašai ir vaznio paliudijimai. Jis pripažino, kad S. Kamenskis tuo metu dar nebuvo Dynkovsko dvaro laikytojas, tačiau tai nekeičia reikalo esmės, o jų cituoti Trečiojo Lietuvos Statuto paragrafai interpretuojami neteisingai. Vis dėlto teismas nusprendė nagrinėti bylą kitoje sesijoje [2, 1033–1036v].

Buvo reikšmingos ir skolų bylos. Žemės teisme 1605 06 13 d. nagrinėta Vilniaus miestietės Kotrynos Dachnevičiūtės Fonderfeltienės byla su Prienų laikytoju, Birštono girininku ir karaliaus kapitonu Kasparu Gorvatu bei jo žmona Katerina Uželaite, buv. Vladislaviene Bekešiene. Kotrynai atstovavo raštu įgaliotas Vaitiekus Januškevičius, sutuoktiniams Gorvatams – raštu įgaliotas Kazimieras Kulvinskis. Ieškovės įgaliotinis perskaitė skundą, kad velionis pirmasis Gorvatiėnės vyras V. Bekešas, būdamas karaliaus dvare Krokuvoje, pasiskolino iš velionio Petro Fonderfelto, Vilniaus miestiečio ir pirklio, 1 000 kapų lietuviškų grašių, bet pinigų neatidavė. Teismas liepė Gorvatienei atiduoti 1 000 kapų lietuviškų grašių skolą per 24 savaites. Nuosprendžiu nepatenkintos abi bylos pusės apeliavo į Lietuvos VT, apeliacija leista [4, 506–512]. 1610 06 18 d. Kaune žemionis Jokūbas Kulvinskis įgaliojo bičiulį Joną Bogušą, kuris parodė raštišką įgaliojimą ir nuo J. Kulvinskio žmonos Kotrynos Vilkickaitės. Į teismą šauktas LDK arklininkas Trakų pavieto žemionis Mikalojus Godačevskis [19, 37] ir Rymkovščyznos dvaro Trakų paviete nuomotojas Jonušas Adomavičius. Perskaitytas skundas, kad M. Godačevskis iš Žemaitijos žemionio velionio Vaclovo Vilkickio (Kotrynos tėvo ir Jokūbo uošvio) pasiskolino ir neatidavė 200 kapų lietuviškų grašių. Parodytas ir skolraštis (1596 07 06), todėl skolininkas turėjo sumokėti didesnę baudą – iš viso (su jau sumokėtais teismpinigiais) 1 033 kapas lietuviškų grašių ir 20 lietuviškų grašių. Atsakovas bandė apeliuoti, bet ieškovas jam to neleido ir teismas su tuo sutiko. Ieškovo priesaikos dieną (06 21 d.) atsakovas į Lietuvos VT pašaukė visą žemės teismą, todėl J. Kulvinskio priesaika atidėta po apeliacijos išnagrinėjimo [6, 743–746v].

Žemės teisme buvo ginami apiplėšti paprasti valstiečiai, kurie taip pat turėjo įgaliotinius. 1600 10 14 d. žemės teisme stojęs vietinis žemionis Jonas Jarmola iš Zabolotnajos įgaliojo jam atstovauti to paties pavieto žemionį Bartošą Grigorevičių. Šis, atlikęs visus formalumus, skundėsi Kauno seniūniene ponia Ona Albrychtiene Radviliene (Ketleryte) iš Kurliando, kuriai atstovavo Ivanas Krocha. Perskaitytas skundas: 1598 07 13 d. jos malonybės Rumšiškių dvaro perkėloje Kauno miestiečio Lauryno Romanovskio kelte ties Gastilonių kaimu neva nuskendo Vaišvydavos kaimo pavaldinių Miko Paplio ir Jaso Miconio statinės grūdų, kurias jie nusipirko Balbieriškyje (8 statinės javų po 75 lietuviškus grašius, 8 statinės miežių po 55 grašius, Povilo Vydyčiaus ir Vaičiaus Jacevičiaus 5 statinės po 55 grašius). Tačiau paaiškėjo, kad prekės buvo pagrobtos Rumšiškių A. Radvilienės urėdininko Kristupo Endorfo. Nors J. Jarmola bandė aiškintis, o B. Grigorevičius pasakojo, kas jam trukdė, Kauno paseniūnis Janas Vitunskis atsisakė nagrinėti bylą, sakydamas, kad K. Endorfas yra Rumšiškių valsčiaus nuomotojas, todėl pats tegul ir atsako [2, 1025–1028v].

Dažnai nutartys dėl baudų išieškojimo iš kitų pavietų valdų būdavo persiunčiamos į nuosprendžio vykdymo vietą. 1609 06 22 d. Kauno pavieto stalininkas Romanas Sumorokas įgaliojo vietinį žemionį Andrių Eirimavičių, kuris, parodęs ir Samuelio Sumoroko įgaliojimą, šaukė į teismą Oršos pavieto kariuomeninką Janą Kurošą, tačiau šis neatvyko ir nieko neatsiuntė.

Perskaitytas skundas, kad atsakovas liko skolingas ieškovams 64 kapas lietuviškų grašių, parodytas skolraštis (Naugardukas, 1608 10 30) ir išrašas iš Oršos pilies teismo knygų (1609 01 09), kad Sumorokų įgaliotinis ten buvo nuvykęs ir norėjo atsiimti skolą. Neatvykusiam į teismą ir nieko neatsiuntusiam J. Kurošui buvo skirta didesnė bauda – su jau sumokėtais teismpinigiais iš viso 413 lietuviškų kapų grašių ir 20 lietuviškų grašių. Kadangi atsakovas Kauno paviete neturi nekilnojamojo turto, pagal Trečiąjį Lietuvos Statutą, nuosprendis persiųstas vykdyti Oršos žemės teismui [6, 355–357v]. Kaune 1605 06 25 d. vietinis žemionis Kazimieras Kulvinskis parodė vietinio žemionio Vaclavo Geistoro įgaliojimą ir šaukė į teismą Trakų vaivadijos ir pavieto žemionį Joną Daugėlą, kuris teisme nepasirodė. Tada perskaitytas skundas, kad atsakovas, pritrūkęs pinigų, pasiskolino iš V. Geistoro 30 kapų lietuviškų grašių. Pinigus žadėjo atiduoti šv. Simono ir Judo Tado dieną, t. y. 1599 10 28 d., Vaclavo dvare, bet neatidavė. Teismas skyrė skolininkui didesnę baudą, kuri kartu su teismpinigiais teismo naudai (jau sumokėta ieškovo) yra 420 kapų lietuviškų grašių ir 20 lietuviškų grašių. Baudą reikia išieškoti iš viso skolininko turto, sprendimo įvykdymas persiųstas Trakų žemės teismui [4, 601–603].

Kauno pavieto karališkieji (valdovo) totoriai, gyvenę apie Puniją, naudojami visomis bajoriškoms teisėmis. 1600 10 27 d. prieš žemės teismą stojęs Kauno pavieto žemionis Andrius Kibortas, raštiškai įgaliotas to pavieto žemionio Fabijono Moisiejevičiaus, skundėsi sutuoktiniais kunigaikščiu Chazbiejumi Bogdanovičiumi ir žmona Zofija Obdulinjaja, kurie neatvyko. Skunde rašoma, kad kunig. Chazbiejus su žmona, 1600 01 02 d. pasiskolinę iš Fabijono 12 kapų lietuviškų grašių, pasižadėjo atiduoti šiemet per šv. Trejybės dieną (06 11) skolintojo Moisiejevičiaus dvare Kauno paviete. Po ilgų ginčų teismas skyrė atsakovams baudą – iš viso 49 kapas grašių ir 36 grašius, šio nutarimo raštas persiųstas į Trakų pilies teismą, nes Trakų paviete kunig. Chazbiejus turįs nekilnojamojo turto [2, 1099–1102v]. 1601 01 17 d. Kaune stojo ieškovo, Vilniaus pavieto žemionio totoriaus kunigaikščio Osano Alejevičiaus, įgaliotinis vietinis žemionis Kazimieras Kulvinskis ir atsakovo, Trakų pakamario kunig. B. Oginskio, įgaliotinis Ivanas Krocha. Ieškovas skundėsi pakamariu ir jo žmona dėl prievarta (*кзвалтовное*) nutiesto naujo kelio per Bartinėnų šilą. Nutarta atvykus susitaikyti, jei nesusitaikys, ketina teistis kitoje sesijoje [2, 1297–1297v].

***

Peržvelgus nurodytas Kauno pavieto žemės teismo knygas, nustatyti šie bylininkų įgaliotiniai:

1600 m.

1. Kristupas Eisimontas (Burnevskis), gardinietis
2. Bartošas Grigorevičius
3. Andrius Kibartas
4. Vaitiekus Kirna (Skirna), ukmergiškis
5. Ivanas Krocha
6. Kazimieras Kulvinskis
7. Jarošas Lanievičius, gardinietis
8. Ščasnas Peslevičius, trakiškis (Oginskio įgaliotinis)
9. Florijonas Rusteika, žemaitis
10. Motiejus Švaikovskis, ukmergiškis
11. Stanislavas Temlevskis, žemaitis
12. Danielius Vorlovskis
13. Symonas Zabiela

1601 m.

1. Bartošas Grigorevičius
2. Ivanas Krocha
3. Kazimieras Kulvinskis
4. Baltramiejus Solominas
5. Mikalojus Volodkevičius (kaip globėjas)
6. Danielius Vorlovskis

1602 m.

Jonas Zelenskis (Želenskis)

1605 m.

1. Baltramiejus Cyborovskis
2. Jonas Černevičius, ukmergiškis
3. Vaitiekus Januškevičius, žemaitis (?)
4. Andrius Kibartas
5. Vaitiekus Kirna, ukmergiškis (?)
6. Mykolas Krasovskis
7. Ivanas Krocha
8. Kazimieras Kulvinskis
9. Ščasnas Narkevičius, trakiškis
10. Baltramiejus Priborovskis (Cyborovskis?)
11. Baltramiejus Solominas
12. Kasparas Strebeika
13. Grigas Tarvainis, žemaitis
14. Stanislovas Temlevskis, žemaitis
15. Jurgis Uzlovskis
16. Jurgis Zabiela
17. Konstantinas Zaleskis

1606 m.

1. Grigas Jurevičius, žemaitis
2. Jonas Geduška, Geduškavičius (Kgeduška)
3. Andrius Kibartas
4. Vaitiekus Kirna
5. Abraomas Kulvietis
6. Kazimieras Kulvinskis
7. Laurynas Monkevičius
8. Martinas Piaseckis
9. Baltramiejus Solominas
10. Jurgis Uzlovskis

1607 m.

1. Bartošas Grigorevičius
2. Lukas Jasudavičius (įgaliotas giminaitis)
3. Jonas Geduškavičius (Kgeduškovičius)

4. Andrius Kibartas
5. Kazimieras Kulvinskis
6. Grigas Tarvainis
7. Jonas Zelenskis (B. Oginskio tarnautojas)

1608 m.

1. Ivanas Krocha
2. Kazimieras Kulvinskis
3. Baltramiejus Skirmontas
4. Kasparas Strebeika
5. Grigas Tarvainis
6. Stanislovas Temlevskis
7. Jurgis Zabiela

1609 m.

1. Andrius Eirimavičius
2. Vaitiekus Kasparaitis Giedraitis, kunig. giminaitis
3. Andrius Kibartas
4. Abraomas Kulvietis
5. Vincentas Liachovickis
6. Kristupas Martinkevičius
7. Aleksandras Martinavičius
8. Kristupas Narkevičius
9. Jonas Pašyčius, trakiškis [19, 36]
10. Simonas Romaškavičius
11. Baltramiejus Skirmontas, žemaitis
12. Kasparas Strebeika
13. Kristupas Šostakas
14. Grigas Tarvainis
15. Stanislovas Temlevskis
16. Jurgis Zabiela

1610 m.

1. Jonas Bogušas, žemaitis
2. Andrius Eirimavičius
3. Andrius Kibartas
4. Abraomas Kulvietis
5. Vincentas Liachovickis, vilnietis (?)
6. Vaclovas Saugėla (Sovkgialo)
7. Adomas Semaška
8. Baltramiejus Skirmontas, kaunietis / žemaitis
9. Jonas Songaila
10. Kasparas Strebeika
11. Jurgis Šostakas
12. Jurgis Zabiela

Sąrašas nėra baigtinis. Jame surašyti asmenys dažnai buvo bylų įgaliotiniai ir Žemaitijoje, be to, neretai tas pats asmuo gali būti įvardytas kaip skirtingų paviėtų gyventojas. Sąrašas atskleidžia bendrą to meto Kauno pavieto įgaliotinių panoramą. XVII a. Kauno žemės teisme aktyviausiai dirbo 5–7 asmenys, kiti buvo atvykėliai iš artimesnių ar tolimesnių LDK regionų, didikų tarnai ar tik epizodiniai įgaliotiniai. Dažniausiai minimi kauniečiai Baltramiejus Solominas, Andrius Kibartas, Andrius Eirimavičius, Abraomas Kulvietis, Jurgis Zabiela. Visą pirmąjį dešimtmetį dirbo Andrius Kibartas ir Abraomas Kulvietis, o Kazimieras Kulvinskis advokatavo ir Žemaitijos teismuose, vėliau (1616 m.) tapo vietos žemės teismo raštininku [33, 102]. Trakų pakamario tarnautojas Jonas Zelenskis savo poną gynė 1602–1607 m. [3, 55; 5, 201–204v].

Įspūdingiausias šiame sąrašė tikriausiai Ivanas Krocha. Jis aktyviai dalyvavo pavieto teismo darbe dar XVI a. paskutiniaisiais dešimtmečiais, dirbo didikų įgaliotiniu. Minimas kaip pavieto kamarininkas 1589 m. ir vėliau, kai pakamariu (1581–1599) buvo kunigaikštis Kasparas Giedraitis [25, 399]. 1590 m. Kauno žemės teisme jis atstovavo Krokuvos kaštelionui ir Vištyčio bei Pavištyčio laikytojui Severinui Bonarui ir Karaliaučiaus miestiečiams [40, 267–268]. Šis asmuo dažnai dirbo kunig. B. Oginskio ir kitų pavieto galingųjų įgaliotiniu (žr. ankstesnius pavyzdžius). Ivano sumanumą pastebėjo ir naujasis Kauno pakamaris (1599–1617) Zybultas Hanskopavičius – jis Ivaną 1603 m. paskyrė savo kamarininku [3, 126], tačiau šis kartais dar dirbdavo bylininkų įgaliotiniu Kauno žemės teisme, pvz., 1605 ir net 1608 m. [5, 615v–617v]. Nedaug tėra žinių apie I. Krochos darbą kamarininko pareigose, nes jo laikų pakamario teismo knyga neišliko, bet žemės teismo knygose jis minimas dar 1617 m. pradžioje, taigi buvo Z. Hanskopavičiaus padėjėju iki pat jo mirties [25, 399]. Taigi mes susiduriame su pakamario padėjėju, kuris laisvalaikiu advokatavo...

IŠVADOS

Straipsnyje aptarti bylininkų įgaliotiniai Kauno pavieto žemės teismo knygose pirmajame XVII a. dešimtmetyje buvo surasti 6 išlikusiose rankraštinėse žemės teismo knygose. Tai kur kas mažesnis informacijos šaltinis nei jau anksčiau aptartos to pat meto Žemaitijos teismo knygos (32 vnt.). Iš viso analizuoti 235 bylų nagrinėjimo įrašai.

Daugeliu atvejų ginčo pusė bylinėdavosi per žodžiu (atvykus su bylininkais) ar raštu (bylininkams nedalyvaujant) įgaliotus asmenis. Šiuo laikotarpiu Kaune priskaičiuojama 10–12 tokių nuolatinių „advokatų“: 5–7 asmenys bylininkų įgaliotiniais dirbo intensyviausiai, kiti teismo knygose pasirodo epizodiškai, dirbo tik kelerius metus ar atvyko iš kaimyninių valstybės regionų. Skirtingai nuo Žemaitijos, Kauno pavieto žemės teisme bylininkų įgaliotiniais yra ne tik kaimyninių teritorijų (Upytės, Ukmergės, Trakų pavietai, Žemaitija) gyventojai, bet ir tolimesnių arealų – Gardino, Vilniaus atstovai. Tai paaiškintina tuo, kad Kaunas buvo svarbus administracinis centras prekybinių kelių iš Vilniaus į Prūsiją ir Žemaitiją, iš Gardino į Livoniją sankryžoje.

Įgaliotinius turėjo visos pavieto žemionių grupės – nuo didikų iki smulkiosios bajorijos. Užsieniečiai, pirkliai, dvasininkai ir miestiečiai taip pat dažnai naudodavosi jų paslaugomis, dažniausiai tai buvo tie patys asmenys, kaip ir „grynuose“ bajoriškuose ginčiuose. Pavaldinių interesams atstovaudavo jų ponas arba jo tarnas, kuris irgi turėdavo įgaliotinius. Stambesni bajorai ar didikai turėdavo „etatinus“ įgaliotinius. Įgaliotinius (krikščionis) turėjo ir valdovo totoriai, prilyginti bajorijai. Aktyviausieji bylininkų įgaliotiniai vienos sesijos metu atstovaudavo keliolikoje bylų. Pasitaikydavo, kad tos pačios įgaliotinių poros gynė skirtingus klientus keliose bylose vieną dieną. Bylininkų įgaliotinių darbo intensyvumas

leidžia spėti, kad jie turėjo pagalbininkų, kurie padėjo susigaudyti bylų gausybėje, tačiau šaltinių trūkumas kol kas neleidžia įrodyti šio teiginio. Vargiai tikėtina surasti kokio nors įgaliotinio paruošiamųjų darbų knygas.

Kauno žemės teismo knygos, skirtingai nei to meto Žemaitijos teismo knygos, dar neskirstomos pagal įrašų rūšį. Kiekvienoje nagrinėjamoje teismo knygoje procesų įrašai sudaro mažesnę jų dalį (nuo keliolikos iki keliasdešimt įrašų), tačiau ir jie suteikia ypač įdomios informacijos ne tik apie teiseną, bet ir apie bylininkų įgaliotinių darbą. Ši medžiaga rodo, kad lietuvių bajorija XVII a. pradžioje buvo labai reikli bet kokiems procesiniams ar formaliosios raštvedybos pažeidimams: mažiausias įtarimas dėl teisminės procedūros ar pateiktamų raštų patikimumo sukeldavo audringus bylos dalyvių ginčus ir protestus. Nagrinėjamų knygų medžiaga iliustruoja santykinai aukštą tiek teismo pareigūnų, tiek ir besiteisiančių bylininkų ar jų įgaliotinių teisinį išprusimą.

Gauta 2023 11 09
Priimta 2023 12 05

Šaltiniai ir literatūra

- [1] Kauno žemės teismo knyga Nr. 9 (1600–1601). *VUBRS*, f. 7, Nr. 32.
- [2] Kauno žemės teismo knyga Nr. 10 (1600–1601). *VUBRS*, f. 7, Nr. 33.
- [3] Kauno žemės teismo knyga Nr. 11 (1602). *VUBRS*, f. 7, Nr. 34.
- [4] Kauno žemės teismo knyga Nr. 12 (1605–1606). *VUBRS*, f. 7, Nr. 35.
- [5] Kauno žemės teismo knyga Nr. 13 (1607–1608). *VUBRS*, f. 7, Nr. 36.
- [6] Kauno žemės teismo knyga Nr. 14 (1609–1610). *VUBRS*, f. 7, Nr. 37.
- [7] AVIŽONIS, Konstantinas. *Bajorai valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais*. Kaunas, 1940.
- [8] BŁASZCZYK, Gregorz. *Herbarz szlachty żmudzkiej*. T. I–VI. Warszawa, 2015–2016.
- [9] GORODECKAS, Eduardas. Žemės teismo genezės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje klausimu. *Jaunųjų istorikų darbai. Respublikinės jaunųjų istorikų mokslinės konferencijos tezės*. 1980 m. gegužė. Trečioji knyga. Vilnius, 1980, p. 116–119.
- [10] KLAUPIENĖ, Jūratė. Vilniaus vietininko Stanislovo Hamšiejaus 1559–1564 m. teismo knygos. *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*. T. 2. Vilnius, 1992, p. 61–75.
- [11] KLAUPIENĖ, Jūratė. XVI a. ikireforminio Vilniaus pilies teismo knygos-kopijos Lietuvos Metrikoje struktūrinė ir informacinė analizė. *Lietuvos Metrika. 1991–1996 m. tyrinėjimai*. Vilnius: LII leidykla, 1998, p. 36–92.
- [12] LULEWICZ, Henryk. Sąd ziemski brasławski w świetle zachowanych ksiąg ziemskich z lat 1603–1632. *Miscellanea Historico-Archivistica*. T. X. Warszawa, 1998, s. 151–161.
- [13] MACHOVENKO, Jevgenij. Įrodymai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje. *Teisė*, 2005, t. 55, p. 61–69.
- [14] MACHOVENKO, Jevgenij. Liudytojai ir priesaikos pagalbininkai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. *Teisė*, 2004, t. 51, p. 48–57.
- [15] MACHOVENKO, Jevgenij. *Teisingumo vykdymas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Diskusiniai klausimai. Vilnius, 2007.
- [16] MIENICKI, Ryszard. *Archiwum akt dawnych Wilnie w okresie 1793–1922*. Warszawa, 1923.
- [17] MONIUSZKO, Adam. *Mazowieckie sądy ziemskie (1588–1648). Organizacja-funkcjonowanie-postępowanie*. Warszawa: Campidoglio, 2013. 364 s.
- [18] OCHMANSKI, Jerzy. *Historia Litwy*. Wyd. 2-e. Warszawa–Wrocław, 1982.
- [19] *Rejestyry popisowe pospolitego ruszenia szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego z 1621 r.* Oprac. Andrzej Rachuba. Warszawa, 2015.

- [20] STANKEVIČ, Adam. Aktų serijų formavimasis Kauno pilies teisme XVIII amžiuje. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimai pagalbinių istorijos mokslų aspektu*. Straipsnių rinkinys. Sud. R. Čapaitė, G. Zujienė. Vilnius, 2019, p. 273–285.
- [21] STANKEVIČ, Adam. *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVII a. antrojoje pusėje*. Vilnius, 2018.
- [22] STANKEVIČ, Adam. Teisminių dokumentų įvardijimai Trečiajame Lietuvos Statute ir jų raidos bruožai. *Lietuvos istorijos metraštis, 2018/2*. Vilnius, 2019, p. 31–53.
- [23] TRIMONIENĖ, Rita Regina. Bajorų luomo vedybinių ryšių atspindžiai Žemaičių žemės ir pilies teismo aktuose. XVI a. II pusė–XVII a. pirma pusė. *Istoriniai tekstai ir vietos kultūra*. Šiauliai–Ryga, 2004, p. 167–178.
- [24] TRIMONIENĖ, Rita. Svetimšalių ir svetimtaučių bajorų migracija į Žemaitiją XVI a. antrojoje pusėje–XVII a. pirmoje pusėje. Migracijos kultūriniai veiksniai ir įtakos Žemaičių visuomenei. *Rytų Europos kultūra migracijos kontekste: tarpdalykiniai tyrimai*. Vilnius, 2007, p. 491–514.
- [25] *Urządniczy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*. Tom 2: *Wojewódzstwo Trockie. XV–XVIII wiek*. Pod red. A. Rachuby. Warszawa, 2009.
- [26] VALIKONYTĖ, Irena. Dokumentas teismo procesų įrodymo hierarchijoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XV a. Pabaigoje – XVI a. pirmoje pusėje. *Lietuvos istorijos studijos*, 2020, t. 46, p. 8–24.
- [27] VALIKONYTĖ, Irena. Priešteisminių dokumentų funkcijos ir likimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. viduryje. *Istorijos šaltinių tyrimai*. T. 4. Vilnius, 2012, p. 93–108.
- [28] VALIKONYTĖ, Irena. Prokuratorius XVI amžiaus pirmoje pusėje: bylos šalies pavaduotojas, kalbovas ar „teisingumo riteris“. *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha*. Straipsnių rinkinys. Sudarė I. Valikonytė ir L. Steponavičienė. Vilnius, 2005, p. 135–151.
- [29] VALIKONYTĖ, Irena. *REX IUSTISSIMUS. Valdovo teismas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XV a. pabaigoje – XVI a.* Vilnius, 2023.
- [30] VALIKONYTĖ, Irena. Teismo dokumentų Lietuvos Metrikoje repertuaras: rašto ir teisinės kultūros aspektai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. pirmojoje pusėje. *Istorijos šaltinių tyrimai*. T. 2. Sudarė A. Dubonis. Vilnius, 2010, p. 109–127.
- [31] VILIMAS, Darius. Bajorai baltarusiškujų LDK pavių žemės teismo knygos (teisinis aspektas). *Lituanistica*, 2014, t. 60, Nr. 1(95), p. 14–27.
- [32] VILIMAS Darius. *Bajoras Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės teisme (1566–1600)*. Vilnius, 2019.
- [33] VILIMAS, Darius. Bylininkų įgaliotiniai Žemaitijos teismuose XVII a. pradžioje. *Lituanistica*, 2023, t. 69, Nr. 2(132), p. 89–106.
- [34] VILIMAS, Darius. Juridinė Žemaitijos teismų kultūra XVII a. pradžioje. Problemos formulavimas. Rankraštinų teismo knygų apžvalga (1600–1630). *Lituanistica*, 2018, t. 64, Nr. 2(112), p. 99–109.
- [35] VILIMAS, Darius. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės teismo sistemos formavimasis (1564–1588)*. Vilnius, 2006.
- [36] VILIMAS, Darius. LDK pavių žemės teismų darbo pobūdis – tarp notariato ir teismo (iki 1588 m.) (lietuviškų pavių atvejais). *Lituanistica*, 2011, t. 57, Nr. 4(86), p. 355–364.
- [37] ZUJIENĖ, Gitana. Mirties bausmė Žemaičių pilies teisme XVI a. – XVII a. I pusėje. *Lituanistica*, 2015, t. 61, Nr. 2(100), p. 115–127.
- [38] ZUJIENĖ, Gitana. Teismo dalyvių priesaikos XVI–XVII a. Ceremonija ir formuliaras. *Ženkliai, simboliai, prasmės. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimai pagalbinių istorijos mokslų aspektu*. Straipsnių rinkinys. Sudarė R. Čapaitė, G. Zujienė. Vilnius, 2019, p. 287–316.
- [39] *Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссиею для разбора древних актов*. T. 1–39. Вильна, 1865–1914.

- [40] ВИЛИМАС, Дарюс. Шляхта и торговля. Несколько эпизодов из книг Ковенского земского суда XVI века. *Социальные группы и их влияние на развитие общества в XVI–XIX веках – Grupy społeczne i ich wpływ na rozwój społeczeństwa w XVI–XIX wieku*. Сост. Т. Байрашаускайте. Vilnius, 2015, с. 258–273.
- [41] КАПЫСКИ, Сергей. Увядзенне земских судов паводле земскай рэформы 1565–1566 г. (на прыкладзе Слонімскага павета). *Леу Сапега (1557–1633 г.) і яго час. Гародня: ГрДУ, 2007*, с. 106–110.
- [42] *Литовский Статут 1588 года*. Т. 1–2. Каунас, 1934–1938.
- [43] ЛАППО, Иван. Земский суд в Великом Княжестве Литовском в конце XVI в. *Журнал Министерства Народного Просвещения*, 1897, VI, с. 263–301.
- [44] *Луцка замкова книга 1560–1561*. Підготували до видання В. Т. Мойсиенко, В. В. Поліщук. Луцк, 2013.
- [45] МУЗЫЧЕНКО, Петр; КОВАЛЬОВА, Світлана. Земский суд на українских землях Великого князівства Литовського. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*, 1999, № 1, с. 23–31.
- [46] *Опись Документовъ Виленскаго Центрального Архива древнихъ актовыхъ книгъ*. Вып. 1–5. Вильна, 1901–1907.
- [47] ПАДАЛІНСКИ, Уладзімір. Да характэрыстыкі персанальнага складу гарадзенскага земскага суда у канцы XVI – пачатку XVII ст. *Гарадзенскі палімпсест*. 2011. Мінск, 2012, с. 135–147.
- [48] ПОЛИЩУК, Володимир. Между процедурой и формуляром: источниковедческий анализ судебных записей замковых книг перед реформой 1564–1566 гг. (на примере луцких замковых книг 1558–1566 гг.). *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos šaltiniai. Faktas. Kontekstas. Interpretacija*. Vilnius, LII leidykla, 2007, p. 355–380.
- [49] ПОЛИЩУК, Володимир. Луцький замковий уряд в адміністративній системі Великого князівства Литовського до реформ 1564–1566 рр. *Український історичний журнал*, 2003, № 1, с. 3–13; 2005, № 2, с. 108–124.
- [50] ПОЛИЩУК, Володимир, Світки у русько–литовському праві до судово–адміністративної реформи 1564–1566 рр. *Молода нація*, 2000, № 1, с. 123–163.
- [51] РАДАМАН, Андрей. Арганізацыя і склад полоцкага земскага суда у другой палове XVI – першай трэці XVII ст. *ГЕРОЛД–LITHERLAND*, 2011, № 18, с. 21–36.
- [52] ШАЛАНДА, Алексей. Дарэформенны земскі суд Гарадзенскага павета ў 1562–1564 гг. *Гарадзенскі палімпсест*. 2010. *Асоба, грамадства, дзяржава жыцце. XV–XX стст*. Гародня, 2011, с. 45–56.
- [53] ШАЛАНДА, Алексей. Земскі суд Гарадзенскага павета ў 1555–1564 гг. *Гарадзенскі палімпсест*. 2009. *Дзяржаўныя установы і палітычнае жыцце. XV–XX стст*. Гародня, 2009, с. 35–64.
- [54] СПИРИДОНОВ, Михаил. *Завершение формирования Пинского повета в 1566 г.* Навук.–практ. канф., присвеч. 900-годдзю Пінска, Май 1997 г. Пінск, 1997, с. 8–11.
- [55] СТАРЧЕНКО, Наталия. Вбивство князів Четвертинских 1576 р.: судовий процес та замирення на Волині в кінці XVI ст. *СОЦІУМ. Альманах соціальної історії*, 2007, випуск 7, с. 83–110.
- [56] СТАРЧЕНКО, Наталя. *Честь, кров и риторика. Конфликт у шляхетському середовищі Волині. Друга половина XVI – початок XVII століття*. Київ, 2014.
- [57] СТАРЧЕНКО, Наталия. Судова риторика як вияв цінностей волинської шляхти кінця 16 ст. (на приклади справи про вбивство Балтазара Гнівоша з Олексова). *СОЦІУМ. Альманах соціальної історії*, 2010, випуск 9, с. 318–360.

[58] Статут Вялікаго княства Літоўскага 1588 г. *Вялікое Княства Літоўскае*. Энцыклапедыя. Т. 3. Мінск, 2010, с. 550–689.

[59] *Стратегії та ритуали конфлікту: шляхетський соціум Волині зламано XVI і XVII ст. Джерела та інтерпретації*. Авторка дослідження та упоряднича Н. Старченко. Київ, 2020.

DARIUS VILIMAS

Attorneys-at-Law in the Land Courts of the Kaunas District at the Beginning of the Seventeenth Century

Summary

The article discusses attorneys-at-law in the land courts of the Kaunas district at the beginning of the seventeenth century, whose names were found in six surviving manuscript land court books. This is a significantly smaller amount of information than in the court books of Žemaitija (Samogitia) of that time, which are discussed in the author's earlier article. A total of 235 case examination records are discussed. The disputants litigated either verbally (appearing at the court with the litigants) or in writing (in the litigants' absence). During this period, there were about 10–12 such permanent attorneys-at-law in Kaunas. Approximately 5–7 individuals worked most intensively as attorneys-at-law, while the names of others appeared in court books episodically, they worked briefly, or were from other regions of the state. Unlike in Samogitia, the residents of the neighbouring territories (Upytė, Ukmergė, Trakai districts, Samogitia) and representatives from more distant places (Grodno or Vilnius) worked as attorneys-at-law at the land court of Kaunas. This can be explained by the fact that Kaunas was an important crossroads of trade routes within the country and abroad, to Prussia and Livonia.

All groups of nobility, from magnates to the petty nobility, had attorneys-at-law. Merchants, the clergy, and townspeople also often used their services, usually of the same individuals who took part in the disputes of 'pure' nobility. The interests of subordinates were represented by their lord or his servant, who also had attorneys-at-law. More influential nobles or magnates had 'permanent' attorneys-at-law who represented them, just like the Tatars of Lithuania, whose status was close to nobility and they could litigate in courts.

The most active attorneys-at-law would represent several cases in one session. It would happen that the same pairs of attorneys-at-law defended different clients in several cases on the same day. Work intensity of attorneys-at-law suggests that they must have had assistants to help them navigate the multitude of cases, but due to the lack of sources this statement cannot be proved yet.

Keywords: juridical culture, land court of the Kaunas district, early seventeenth century, structure of manuscript land court books of the Grand Duchy of Lithuania, Third Statute of Lithuania, nobility of the Grand Duchy of Lithuania, pre-history of attorneys-at-law